

КУЛЬКІНА Я. С.,
ад'юнкт відділу організації освітньо-
наукової підготовки
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК [343.3/7:355.012](477)

**ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ
ЗІ ЗБРОЄЮ, А ТАКОЖ ІЗ РЕЧОВИНАМИ І ПРЕДМЕТАМИ,
ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПІДВИЩЕНУ НЕБЕЗПЕКУ ДЛЯ ОТОЧЕННЯ
(ДОСВІД НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ)**

Статтю присвячено проблемі визначення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 414 Кримінального кодексу України, та її складових елементів. Наведено різні наявні визначення об'єктивної сторони злочину, запропоновано внести певні зміни, щоб виключити неоднозначні точки зору під час її тлумачення.

***Ключові слова:** військовий злочин, порушення правил поведження зі зброєю і предметами, об'єктивна сторона злочину, суспільна небезпечність, причинний зв'язок, негативні наслідки.*

Статья посвящена проблеме определения объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 414 Уголовного кодекса Украины, и её составных элементов. Приведены разные существующие определения объективной стороны преступления, предложено внести определенные изменения, чтобы исключить неоднозначные точки зрения при её толковании.

***Ключевые слова:** военное преступление, нарушение правил обращения с оружием и предметами, объективная сторона преступления, общественная опасность, причинная связь, негативные последствия.*

The article is devoted to the problem of determining the objective side of a crime under art. 414 of the Criminal Code of Ukraine and its constituent elements. Various existing definitions of the objective side of this crime are given. Also it was proposed to make certain changes to exclude ambiguous points of view on its interpretation.

***Key words:** military crime, faulty handling of weapons and subjects, objective side of a crime, public danger, causal relationship, negative consequences.*

Вступ. Склад злочину у вітчизняному кримінальному праві визнається єдиною, необхідною й достатньою юридичною підставою кримінальної відповідальності. Тому дослідження цієї підстави за конкретний злочин обов'язково охоплюють вивчення проблем змісту окремих його елементів (об'єкта й об'єктивної сторони, що утворюють об'єктивні ознаки складу злочину, суб'єкта й суб'єктивної сторони, які охоплюють його суб'єктивні ознаки).

Об'єктивні ознаки складу злочину, як відомо, характеризують його зовнішній бік. Серед інших ознак учиненого правопорушення саме вони виявляються й установлюються першими; саме їм законодавець, як правило, приділяє найбільше уваги під час опису посягання. Тому науково-теоретичний аналіз складу конкретного злочину, зокрема й злочинного порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, передбаченого ст. 414 Кримінального кодексу України

(далі – КК України) як підстави кримінальної відповідальності за нього, вимагає першочергового приділення уваги об'єктивним компонентам цієї підстави й передусім об'єктивній стороні вказаного злочину. При цьому необхідно враховувати, що в теорії кримінального права об'єктивна сторона злочину є найбільш складним та об'ємним ученням. Це зовнішня сторона злочину, дослідження якої дає змогу судити не тільки про цей елемент складу, а й визначати інші елементи й ознаки складу злочину, встановити суб'єктивні його ознаки, які характеризують учинене. Установлення ознак об'єктивної сторони порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, дає змогу з'ясувати наявність складу цього злочину в діях особи, правильно кваліфікувати вчинене за ст. 414 КК України, відмежувати це злочинне діяння від інших злочинів і незлочинних посягань.

Дослідженню загальних проблем об'єктивної сторони складу злочину присвячено досить багато наукових публікацій. Особливо варто відмітити праці В.М. Кудрявцева, Г.В. Тімейко, В.Б. Малініна, О.Ф. Парфьонова, М.І. Ковальова, які спеціально присвячені цій тематиці. Під час дослідження військово-кримінальної проблематики аналізу ознак об'єктивної сторони військових злочинів приділяли увагу такі вчені-військові юристи, як Х.М. Ахметшин, Ф.С. Бражник, В.В. Лунєєв, І.П. Малахов, М.О. Стручков, А.А. Тер-Акопов, В.М. Чхиквадзе та інші. В Україні вказаній проблематиці присвячено мало праць. Так, нею займались В.О. Глушков, К.Г. Фетисенко, Г.М. Анісімов, В.І. Касинюк, М.І. Панов, С.О. Харитонов, М.І. Хавронюк та інші. Однак предметом окремих досліджень питання кримінально-правового аналізу об'єктивної сторони передбаченого ст. 414 КК порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, не було.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування об'єктивної сторони злочинного порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, її складників і змісту.

Результати дослідження. Як відомо, законодавче визначення поняття об'єктивної сторони злочину (і складу злочину) поки що відсутнє. Воно надається лише в науковій і навчальній літературі. Відмінності між наявними визначеннями об'єктивної сторони злочину полягають передусім у ступені конкретизації авторами її змісту, а також в обсязі відображення її ознак. Так, одним із найбільш розгорнутих і деталізованих визначень є визначення, що запропоноване Л.Д. Гаухманом: «Об'єктивна сторона злочину – це сукупність зовнішніх, об'єктивних, соціально значимих, таких, що виражають суспільну небезпечність і її ступінь, суттєвих, типових для цього виду злочинів ознак, передбачених кримінальним законом і – при бланкетності диспозиції статті Особливої частини КК – в інших законах та (або) інших нормативних правових актах, які характеризують злочин як закінчений і вчинений виконавцем (виконавцями)» [1, с. 90]. Г.В. Тімейко пише, що «об'єктивна сторона злочину є зовнішнім актом злочинного діяння, що протікає в певних умовах місця, часу й обстановки» [2, с. 6]. Однак це визначення можна застосовувати лише до злочинів із формальним складом. Тому воно виглядає незавершеним. Визначення А.А. Піонтковського є надто загальним. Він визначає об'єктивну сторону злочину як характеристику кримінальним законом зовнішніх ознак злочинного посягання [3, с. 131]. Деякі автори (наприклад, В.М. Кудрявцев) пояснюють об'єктивну сторону злочину як процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на охоронювані законом інтереси, що розглядається з його зовнішньої сторони з погляду послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються зі злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта й закінчуються настанням злочинного результату [4, с. 9]. Отже, варіантів визначення поняття об'єктивної сторони в юридичній літературі не бракує. Водночас найточнішим виглядає визначення М.І. Панова, який указує, що об'єктивною стороною злочину є «зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину» [5, с. 111].

Виходячи з широкого розуміння злочину як явища реальної дійсності, В.Н. Кудрявцев виділяв три головні етапи (елементи), з яких складається об'єктивна сторона:

1. Суспільно небезпечна дія (бездіяльність) суб'єкта.

Під час розгляду злочинного діяння його варто брати не ізольовано, а в тих конкретних випадках місця, часу та навколишньої обстановки, в якій його було вчинено. Тому суттєвими ознаками злочинного діяння (бездіяльності) є спосіб, місце, час та обстановка вчинення злочину. Однак вони не є самостійними елементами об'єктивної сторони, бо тільки характеризують діяння (дію чи бездіяльність) злочинця.

2. Причинний зв'язок між діянням і злочинним наслідком.

На цьому етапі розвиток подій може набувати різного спрямування залежно як від характеру вчинку й від умов місця, часу та обстановки.

3. Злочинний наслідок, тобто настання суспільно некорисних змін в об'єкті посягання [4, с. 10–11].

Отже, спираючись на наявні загальні визначення об'єктивної сторони злочину, можна визначити, що об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 414 КК України, є здійснення військовослужбовцем активних дій, що порушують правила та порядок поведження зі зброєю, боєприпасами, радіоактивними матеріалами, вибуховими чи іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, й (або) невиконання ним відповідних правил і порядку поведження зі зброєю, що спричинило настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді створення небезпеки для довкілля, заподіяння потерпілому або декільком потерпілим тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, заподіяння особі або декільком особам смерті чи інші тяжкі наслідки.

Діяння як ознака об'єктивної сторони злочину являє собою протиправний суспільно небезпечний акт людської поведінки. Діяння, яке не передбачено кримінальним законом, не може бути визнано злочином. Тому діяння належить до ознак об'єктивної сторони будь-якого складу злочину лише в тому випадку, коли воно передбачено чинним законодавством. Діяння визнається злочином за однієї обов'язкової умови: воно повинно мати виражену суспільну небезпечність. Суспільна небезпечність – це здатність діяння заподіювати шкоду охоронюваним кримінальним законом об'єктам або становити загрозу спричинення їм шкоди [6, с. 10].

Об'єктивна сторона будь-якого військового злочину полягає в учиненні суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), що порушує встановлений порядок несення військової служби [7, с. 846]. Згідно з диспозицією ст. 414 КК України, об'єктивна сторона складу передбаченого злочину полягає в сукупності таких ознак: 1) суспільно небезпечне діяння – порушення правил поведження з предметами злочину (зброєю, боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами); 2) суспільно небезпечні наслідки – заподіяння потерпілому або декільком потерпілим тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи створення небезпеки для довкілля, спричинення смерті одній або декільком особам, інші тяжкі наслідки; 3) наявність причинного зв'язку між порушенням конкретних правил поведження із зазначеними предметами та настанням шкідливих наслідків.

Поводження зі зброєю, небезпечними речовинами і предметами передбачає таку поведінку суб'єкта, яка забезпечує контроль за небезпечними речовинами й, відповідно, безпеку як самого користувача, так й оточуючих. Звідси випливає, що правила поведження – це встановлена нормативними актами сукупність прийомів і послідовність дій із предметом, що забезпечує безпеку їх використання [8, с. 31].

Діяння в ч. 1 ст. 414 КК описане бланкетним способом. Правила поведження з указаними речовинами і предметами містяться у військових статутах, інструкціях, положеннях, розпорядженнях (наприклад, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Положення про порядок застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України тощо). Правила поведження з окремими речовинами та предметами, що становлять підвищену небезпеку

для оточення, можуть бути зазначені в нормативних актах інших міністерств і відомств, які безпосередньо не пов'язані з військовою службою. Проте дотримання вимог, що містяться в цих актах, є обов'язковим і для військовослужбовців, що поведуться з відповідними військовими засобами. Недотримання цих вимог також тягне спричинення шкоди, передбаченої ст. 414 КК України. Наприклад, Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України, затверджені Міністерством охорони здоров'я 2 лютого 2005 року [9], поширюються й на військовослужбовців.

Отже, термін «порушення», який відображає змістове наповнення суспільно небезпечного діяння у складі об'єктивної сторони, передбаченого ст. 414 КК України злочину, – це недотримання або неналежне виконання військовослужбовцями обов'язкових вимог, правил, закріплених у певних нормативних актах.

Низка військових злочинів може вчинятись тільки шляхом дії, менша частина вчиняється шляхом бездіяльності. Як видно з викладеного вище, злочин, передбачений ст. 414 КК України, може бути вчинено як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. При цьому й злочинна бездіяльність, і дія повинні бути свідомими, вольовими, протиправними та суспільно небезпечними. В іншому випадку вони не можуть визнаватися злочинними [6, с. 12].

В українському кримінальному законі немає визначення бездіяльності, на відміну від кримінальних законів деяких зарубіжних країн. Закріплення визначення бездіяльності як форми злочинної поведінки на законодавчому рівні мало б позитивне значення. Проте браку у визначенні бездіяльності в кримінально-правовій літературі немає. При цьому необхідно зазначити, що її ознаки практично в усіх доктринальних визначеннях збігаються: бездіяльність передбачає невиконання дій, які особа мала б і могла виконати. Бездіяльність може потягнути за собою кримінальну відповідальність лише в тому випадку, коли вона протиправна та суспільно небезпечна. Моментом початку злочинної бездіяльності є момент, коли особа повинна була здійснити певні дії, а натомість відхилилася від їх виконання.

Для кримінальної відповідальності за бездіяльність характерною є наявність трьох складників: 1) особа мусила діяти; 2) вона мала можливість діяти; 3) особа не виконала свій обов'язок.

Оцінка наявності в особи можливості діяти повинна ґрунтуватися з урахуванням усіх обставин справи, а також його суб'єктивних можливостей. Необхідно встановити, чи могла ця конкретна людина, що має відповідний вік, досвід, знання, стан здоров'я тощо, в цій конкретній ситуації виконати наявний у неї обов'язок або ні [6, с. 12, 13].

В аналізованому злочині на сутність небезпеки вчиненого діяння помітно впливає порушення спеціальних правил. Тому диспозиція ст. 414 КК України належить до так званих бланкетних. Отже, кримінально-правова оцінка цього злочину неможлива без ретельного аналізу нормативно-правових джерел, що передбачають правила, порушення яких ставляться у вину військовослужбовцю. У зв'язку з цим виникають певні складнощі під час практичної реалізації цієї норми.

За конструкцією об'єктивної сторони більшість військових злочинів, у тому числі й злочин, передбачений ст. 414 КК України, є посяганнями з матеріальним складом. Тобто обов'язковою ознакою є настання негативних наслідків, що зазначені в диспозиції статті. Суспільно небезпечні наслідки – це шкода, що заподіяна об'єкту кримінально-правової охорони в результаті вчинення злочину. У цьому сенсі будь-який злочин тягне за собою настання суспільно небезпечних наслідків [6, с. 13].

У ч. 3 ст. 414 КК України законодавець виділяє таку категорію наслідків, як «інші тяжкі наслідки», проте будь-якого роз'яснення стосовно цього поняття не надає. В.І. Касинюк до «інших тяжких наслідків» зараховує велику матеріальну шкоду (якщо вона у 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), виведення з ладу важливої для боєздатності військової техніки, зрив виконання бойового завдання, зараження шкідливими речовинами водойм, землі, повітря тощо [10, с. 97]. Х.М. Ахметшин «інші тяжкі наслідки» визначав так: 1) майнова шкода, включаючи знищення чи пошкодження як самого предмета злочину, так й іншого військового чи цивільного майна з урахуванням

не тільки вартості знищеного чи пошкодженого майна в грошовому еквіваленті, а й у його військовій значущості, особливому призначенні тощо; 2) зараження навколишнього середовища, що спричинило шкоду умовам існування рослинного, тваринного світу й людини або суттєві витрати на ліквідування реальної небезпеки для оточення, що виникла; 3) організаційна шкода, що виражається у зриві важливих військових заходів, невиконанні підрозділом бойового завдання або іншого завдання, дезорганізації життєдіяльності як у військових частинах, так і в суміжних із ними населених пунктах, спричинення іншої шкоди дисципліні, боєготовності й боєздатності військ [11, с. 175]. С.І. Дячук у науково-практичному коментарі до КК України під «іншими тяжкими наслідками» розуміє зрив виконання бойового завдання (яким у мирний час є, скажімо, несення караульної або прикордонної служби, бойового чергування), зрив заходів, спрямованих на забезпечення постійної боєготовності військової частини, корабля, підрозділу; знищення або пошкодження бойової техніки; спричинення значної матеріальної шкоди, зараження отруйними речовинами значних ділянок землі, водойм і повітря тощо. Тяжкість наслідків є оцінною категорією й визначається органами досудового слідства та судом з урахуванням усіх обставин справи [12, с. 543].

Загалом таке поняття, як «тяжкі наслідки», потребує самостійного правового закріплення. Такої думки дотримуються й інші юристи, що займаються проблемами військових злочинів в Україні, зокрема М.І. Хавронюк [7, с. 14].

Оскільки законодавець зараховує злочин, передбачений ст. 414 КК України, до матеріальних складів, то для правильної оцінки має важливе значення точного встановлення причинного зв'язку, що виникає між скоєнням військовослужбовцем певних дій або його бездіяльністю до наслідків, що настали.

Причинний зв'язок – це таке відношення між явищами, за якого одне або декілька взаємодіючих явищ (причина) породжують інше явище (наслідок) [4, с. 185]. Проблема встановлення причинного зв'язку як ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 414 КК України, вимагає передусім установаження того діяння, що виявилось в порушенні правил поведження зі зброєю, боєприпасами, радіоактивними матеріалами, вибуховими та іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, яке зумовило спричинення шкоди здоров'ю, смерті потерпілого, небезпеки для довкілля та інші негативні наслідки. І хоча діяння й наслідок завжди внутрішньо пов'язані між собою, однак цей взаємозв'язок не завжди легко встановити, оскільки наслідок, який настав, може бути пов'язаний з іншими діяннями як потерпілого, так й інших військовослужбовців, роль кожного з яких в настанні злочинного діяння неоднакова. Тому із сукупності діянь у кожному окремому випадку варто виділяти саме те, яке з неминучістю потягнуло настання наслідків, передбачених ст. 414 КК України. При цьому причиною можна визнати не будь-яке діяння, що передувало наслідкам, що настали, а саме те, яке виявляється в порушенні правил поведження зі зброєю і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, за обов'язкової умови наявності обов'язку військовослужбовця дотримуватись їх. У необхідних випадках для встановлення причинного зв'язку призначається експертиза.

Настання наслідків, які передбачені у ст. 414 КК України, може супроводжуватись порушенням правил поведження зі зброєю і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, одночасно декількома військовослужбовцями, кожен із яких допускає не одне, а декілька порушень. Проте й у подібних випадках варто встановити, в результаті якого саме порушення виникли злочинні наслідки.

У разі вчинення злочину шляхом бездіяльності сама злочинна поведінка особи виражається в невиконанні нею спеціального обов'язку. Тільки за наявності такого обов'язку можна казати про злочинну бездіяльність, зокрема про скоєння матеріального злочину шляхом бездіяльності. Лише в цьому випадку може йти мова про причинний зв'язок між бездіяльністю особи й наслідками, які в результаті цієї бездіяльності настали [3, с. 195–196].

Основною ознакою, що характеризує причинний зв'язок під час бездіяльності, є не загальний, указаний у правовій нормі, а конкретний обов'язок учинити дію, момент виконан-

ня якої визначається можливістю досягнути позитивного результату. При цьому визнання причинного зв'язку між бездіяльністю й наслідком допускає, що свідомість бездіяльного охоплює чи повинна охоплювати процес заподіяння [13, с. 14].

У разі невиконання військовослужбовцем тих чи інших правил поведження зі зброєю або іншими небезпечними речовинами повинні створюватися певні умови, які б сприяли настанню суспільно небезпечних наслідків. Наприклад, у разі недбалого зберігання зброї відповідальність настає лише в тому випадку, коли це потягнуло за собою певні наслідки у вигляді спричинення шкоди потерпілому або ж довікллю. Злочин вважається закінченим лише з моменту настання вказаних наслідків. Якщо допущене порушення не потягнуло за собою настання наслідків, зазначених в ст. 414 КК України, то складу злочину не буде, незважаючи на причини, в силу яких зазначені негативні наслідки не настали. У таких випадках порушення варто вважати або іншим злочином проти особи чи власності, або дисциплінарним проступком, або цивільно-правовим деліктом [11, с. 177].

Важливе значення для характеристики об'єктивної сторони злочинів проти військової служби мають такі ознаки, як час, місце, обстановка, спосіб, засоби та інші обставини вчинення злочину. Ці ознаки притаманні будь-якому військовому злочину, бо він завжди скоюється певним способом, у конкретному місці, з використанням конкретних знарядь і засобів, за допомогою певних прийомів, що впливають різною мірою на характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину [11, с. 68]. Проте названі ознаки не впливають на суспільну безпеку злочину, передбаченого ст. 414 КК України, тому вони є факультативними, тобто необов'язковими ознаками вказаного злочину.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про провідну роль, яку відіграє об'єктивна сторона злочину як у загальній кримінально-правовій характеристиці цього виду правопорушення, так і у визначенні підстав кримінальної відповідальності за порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення. Об'єктивна сторона розглянутого злочину характеризується як активною поведінкою винної особи, тобто вчиненням нею різних дій, що порушують правила й порядок поведження зі зброєю та предметами, які становлять підвищену небезпеку для оточення, так бездіяльністю, тобто невиконанням відповідних приписів або рекомендацій, що регламентують правила та порядок поведження із зазначеними предметами. Отже, поняття «порушення» охоплює недотримання або неналежне виконання обов'язкових правил, вимог, закріплених у певних нормативних актах.

Обов'язковою об'єктивною ознакою розглянутого злочину є настання негативних наслідків, що зазначені в диспозиції ст. 414 КК України. До таких наслідків належать заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, спричинення небезпеки для довіклля, смерть потерпілого та інші тяжкі наслідки. Отже, цей злочин має матеріальний склад. При цьому законодавець, використовуючи таке поняття, як «інші тяжкі наслідки», не зазначає, що саме мається на увазі під цим визначенням. Подібний підхід до опису об'єктивної сторони військового злочину може значною мірою обтяжити визначення її змісту. Зміст поняття «інші тяжкі наслідки» повинен бути чітко роз'яснений або в окремій нормі, або ж у примітці до ст. 414 КК України.

Список використаних джерел:

1. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.
2. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г.В. Тимейко. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1977. – 215 с.
3. Пионтковский А.А. Объективная сторона состава преступления / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 1970. – 516 с.
4. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления : [монография] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.] ; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

6. Объективная сторона состава преступления : [учебное пособие] / [А.Н. Попов, Л.А. Зимирина, П.В. Федышина] ; под общ. ред. А.Н. Попова. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. – 64 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, В.А. Клименко, М.Й. Коржанський, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, В.О. Навроцький, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, М.С. Хруппа, В.І. Шакун] ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1999. – 894 с.

8. Тер-Акопов А.А. Ответственность за нарушение специальных правил поведения : [монография] / А.А. Тер-Акопов. – М. : Юрид. лит., 1995. – 173 с.

9. Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» : Наказ Міністерства охорони України від 02.02.2005 № 54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0552-05>.

10. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : [навчальний посібник] / [Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.] ; за ред. М.І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

11. Военно-уголовное право : [учебник] / [Х.М. Ахметшин, И.Ю. Белый, Ф.С. Бражник и др.] ; под редакцией Х.М. Ахметшина, О.К. Зателепина. – М. : За права военнослужащих, 2008. – 384 с.

12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 2 : Особлива частина. – 2009. – 624 с.

13. Кильчицкий И.Ф. Бездействие как форма преступного поведения. Особенности бездействия в некоторых преступлениях со специальным субъектом / И.Ф. Кильчицкий, М.М. Кильчицкий // Право в Вооруженных Силах – Военно-правовое обозрение : научно-практический журнал. – 2012. – № 5 (179). – С. 11–18.

